

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 198. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540296358832/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

- belstærket, jf. historien om dette tårn i 1. Mosebog kap. 11. – *Amons Son*: en titel, som Alexander modtog af ypperstepresten, da han under sit felttog besøgte templet for den ægyptiske gud Amon. Grækerne identificerede Amon med Zeus. – *Phalanx*: falanks, slagorden. Den makedonske falanks, skabt af Alexanders fader Philip, var særegen ved at bestå af en offensiv rytterfløj og en defensiv infanterifløj. – *Titan*: kæmpe. Titanerne var i græsk mytologi de tolv uregerlige børn, som Uranos og Gaia, Himlen og Jorden, fik med hinanden ved verdens begyndelse. – *Sacer*: indbyggerne i Saqqara, en oldtidsby i Ægypten, beliggende ved Nilen syd for det nuværende Cairo. – *Sogdianer*: indbyggerne i Sogdiana, den nordøstlige provins i det gamle Perserrike, nu i Sovjetunionen sydøst for Aralsøen. Alexander brugte flere år på at besejre sogdianerne. – *besynderlige*: usædvanlige (i positiv forstand).
- 68 *par honneur*: fransk: for ærens skyld, dvs. uden at tjene på det. – *førskudt*: opbrugt.
- 70 *resolvere til*: beslutte sig til. – *galonnerte*: besat med guld- eller sølvindvævede bånd (tresser). – *Pflegma*: flegma, besindighed.
- 71 *Forbindligheder*: forbindeligheder, høfligheder. – *udbetinget sig*: kræver. – *den Vestphalske, den Kjøbenhavnske, og den Fontainebleauske Fred*: Den westfalske fred 1648 afsluttede Trediveårskrigen, hvori Christian IV havde deltaget, og styrkede Sverige på Danmarks bekostning. Den københavnske fred 1660 afsluttede tre års krig mellem Danmark (Frederik III) og Sverige (Carl X Gustav); Danmark mistede ved freden Skåne, Halland, Blekinge, Fivem og Bohuslén. Freden i Fontainebleau 1679 afsluttede Den skånske Krig 1675-79 mellem Danmark (Frederik V) og Sverige (Carl XI) og konfirmerede den for Danmark ydmygende københavnerfred.
- 72 *erakelte*: enkle. – *Over-Last*: ulæjlighed. – *Den franskeste*: den frankeste. – *af-fectere*: efterligne.
- 73 *Liberie*: tjener- eller kuskeuniform. – *Timon*: T. fra Athen (5. årh. f.Kr.) skildres af Plutark og Lukian som en stor misantrop. Shakespeare skrev i 1607-08 et drama om ham (*Timon of Athens*). – *quækeriske*, omtrent: verdensfjerne; adjektiv dannet af substantivet kvæker, d.e. et medlem af et kristent trossamfund, som blev grundlagt 1650 i England men siden skabte kolonier i Nordamerika. Kvækerne var modstandere af militærtjeneste og privat ejendomsret.

Levnet og Meeninger

- 76 *De min beste Ven*: Selvbibliografiens indledning er stilet til dr.theol. Johan Christian Schönheyder (1742-1803), der siden 1773 fungerede som en mellemting mellem formynder og rådgiver for Ewald; jf. s. 169. – *Deres Kjøreste*: Deres hustru. – *ConferentsRaad Carstens*: Adolph Gotthard Carstens (1713-95), jurist og embedsmand i Tyske Kancelli (hvorfra hertug-

- dømmerne administreredes). Medlem af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse (kaldet Det smagende Selskab) og rådgiver for Ewald i litterære spørgsmål – *authentique*: fransk: autentisk, sandfærdig. – *i Hensigt til*: af hensyn til.
- 77 *min Brøder*: Ewalds storebrøder Mathias (1739-65). Endte som soldat i Dansk Vestindien, hvor han orakom under et forsøg på at desertere. Se s. 86. – *Husarer*: letbevæbnede soldater til hest. – *den Preussiske Resident*: kongeriget Preussens fastboende repræsentant i Hamburg. Residenten tager sig af mindre sager end ambassadøren og gesandten. – *Kjærling*: kærling. – *usikkert til alt Overlæg*: ude af stand til at tænke mig om. – *denne mig saa fortrædne Efterretning*: denne efterretning, som gjorde mig fortrydelig, dvs. ærgerlig. – *vore Kaarder*: kården var dengang en del af studenternes påklædning. – *vore academiske Vidnesbyrd*: attester på, at vi var studenter.
- 78 *Ringe-Kunst*: brydekunst. – *i denne Fald*: i denne henseende. – *der er bleven deduceret til absurdum*: hvis argumenter er blevet pillet i stykker. – *i Hensigt til*: med hensyn til. – *de unechaniske Forsvars- eller AngribselsVaaben*: dvs. åndsevnerne. – (stod han) *blot*: forsvarsles. – *romanske*: eventyrlige, romantiske. – *gordisk*: uleselig. Den gordiske knude var bundet af den frygiske konge Gordios. Iflg. sagnet skulle den, der kunne løse knuden, blive herre over Asien. Alexander den Store (se n.t. s. 88) løste den ved at hugge den over med sit sværd.
- 79 *nå nok for*: tids nok til. – *Vittighed*: intelligens. – *Presence d'esprit*: fransk: åndsnærværelse. – *stifmoderlig*: stedmoderligt. – *vor Quixottiske Rysse*: Romanen om Don Quijote, af Miguel de Cervantes (1547-1616), handler om en fattig adelsmand, som har læst for mange ridderromaner og selv drager ud på en tragikomisk ridderfærd til ære for en bondepige, som han har forelsket sig i. Han sammenblander på sørgmunter vis fantasi og virkelighed og er blevet prototypen på en fantast. – *Elven*: Elben, flod i Nordtyskland ved det daværende Danmarks (Holstens) sydgrænse.
- 80 *von Hecht*: Johan Julius von H. (1719-92), preussisk resident (se n.t. s. 77) i Hamburg 1752-92. – *han har et rødt Baand*: von Hecht var dekoreret med den russiske St. Anna-orden. – *Cadet-Academiet*: officersskolen. – *Kongen af Preussens Bedrifter*: Frederik den Store (1712-86), konge af Preussen fra 1740. Viste sine store feltherreevner i Syvårskrigen (1756-63), som Preussen førte stort set alene imod det halve Europa. Hovedmodstanderne var Frankrig, Østrig og Rusland. Ved krigen afslutning stod Preussen som en førsterangs militærmagt og F. selv som den betydeligste europæiske statsmand. I tiden før krigen havde kongen desuden vist sig som en varm dyrker af kunst og videnskab; bedst kendt er hans venskab med Voltaire. – *Harangue*: fransk: højtidelig tale. – *FrøPostighed*: frimodighed. – *to Alen*: godt 125 cm. – *recoligerte . . . mig*: genvandt fatningen.
- 81 *Granadeer*: grenadér, soldat i en særlig eliteafdeling indenfor infanteriet. – *Manteufel*: Heinrich von M. (født 1696), kommandant for de preussiske soldater i Pommern 1757-60. – *i Commission*: til opgave. – *KammerHusar*: lvtjener, altså en civil lakaj i husaruniform. – *Har du vel Lyst*: Har du må-

- ske lyst. – *Pommern*: tidligere hertugdømme ved Østersøen, i dag indlemmer i Polen og DDR. – *Magdeburg*: fæstningsby ved Elben, ca. 130 km vest for Berlin. – *Han kunde jeg maaske skaffe Dem*: Unge mænd, især bønderkarle, blev dengang ofte lokket eller tvunget i soldatertjeneste; se fx Holbergs *Erasmus Montanus*, 5. akt scene 2-5.
- 82 *Overalt*: hvorom alting er. – *Staldbroder*: staldbroder, kammerat. – *mit i midt i*.
- 83 *efter al Anseelse*: efter al sandsynlighed. – *min Stiffader*: min stoffader, dvs. Peder Huulegaard (1711-69), hørkræmmer og overformyndet i København. Enkemand 1758, året efter gift med Ewalds moder Marie, f. Wulff (1715-91), som havde været enke siden 1754. Forholdet mellem Ewald og stoffaderen var meget spændt. – *Lentsen*: Lutzen, en by ved Elben, ca. 100 km sydøst for Hamburg.
- 84 *Carøsser*: kærtegn. – *Freekost*: dagens første måltid, morgenmad. – *politisk*: taktisk.
- 85 *paa en Omstændighed nær*: Ewald vender aldrig tilbage til denne omstændighed, men det har utvivlsomt været en hilsen til Arendse. – *en Expresser*: et ilbud. – *12 Mil*: godt 90 km.
- 86 *Rendsburg*: dansk fæstningsby på grænsen mellem Slesvig og Holsten. – *Læning*: soldaterløn. – *Credit*: anseelse. – *Vestindien*: De vestindiske Øer i Det carabiske Hav ud for Centralamerikas østkyst. Tre af øerne var danske indtil 1917 og rummede især sukkerrørplantager, som blev drevet med negerslaver. De danske embedsmænd på øerne (ofte udsbud, som man ikke ville have i selve Danmark) døde i stort tal af tropesygdomme. – *med god Betænksonhed*: med fuldt overlæg. – *forekom Climaet*: kom klimaet i forkøbet. – *den Art af debauché*: den last (nemlig drikkeri). – *lastehafte*: tysk: lastefulde, umoralske. – *Ubillighed*: urimelighed. – *A la bonne heure!*: fransk: Godt! Lad gå!
- 87 *Eylænde*: øer. – *dronet*: druknet. – *Enthusiasme*: begejstring. – *sværen*: svoren. – *det Besynderlige*: det særlige (uden negativ klang). – *Sentenser*: sætninger, her bibelsteder. – *Troens Artikler*: grundsetninger i en trosbekendelse.
- 88 *Espen AskeFils*: eventyrfigur i slægt med Klods-Hans. Esben er den yngste af tre sønner, en drømmer der ligger hjemme og roder i asken fra ildstedet, men i tidens fylde viser han sig alligevel kvik nok til at vinde prinsessen (se fx Svend Grundtvig: *Danske Folkeeventyr*, Ny Samling, 1878, s. 19 ff.). – *Alexander den Store*: (356-323 f.Kr.), konge af Makedonien. Skabte et hellensk imperium ved at erobre hele Perserriket incl. Babylonien og Ægypten under sit store felttog 334-323. – *unvædelige*: nødvendige. – *Stille-Bøger*: bøger, hvorefter man kan lære skriftlig fremstilling. – *Philolog(s)*: sprogforsker, her klassisk filolog. – *purus purus*: latia: ren og ublandet. Der sigtes til rektor J.F. Licht ved domskolen i Slesvig, hvor Ewald var elev 1754-58. Licht var en lærd kender af græsk og romersk oldtidslitteratur.
- 89 *Tom Jones*: egentlig *The History of Tom Jones, a Foundling*, roman af Henry Fielding (1707-54). Romanen, der udkom 1749, er en broget historie om

- talrige eventyr, især med kvinder. – *Robinson Crusoe*: egentlig *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe*, roman af Daniel Defoe (1660-1731). Udkom 1719 og blev forbillede for utallige robinsonader. – *Rousseaus Afbud*: Den franske filosof Jean-Jacques Rousseau (1712-78) anbefaler i sit værk *Émile ou de l'éducation* (1762) varmt *Robinson Crusoe* som læsning for børn, dog i bearbejdede udgaver. – *Ostindien*: ældre betegnelse for Indien og Bagindien (Burma, Thailand, Laos, Cambodja og Vietnam) samt Indonesien og Filippinerne. – *den tydske Krig*: den preussiske Syvårskrig 1756-63. – *in effigie*: latin: i billeder, billedligt. Fx kunne forbrydere henrettes in effigie, hvis de ikke lod sig fange. – *en miniature*: fransk: i lille målestok. – *til en Advarsel* etc.: som et varsel... Ewald blev senere optaget i den østrigske hær som trommeslager. – *ordentligvis*: sædvanligvis, normalt. – *Gevær*: våben. – *sloeg haardløs*: slog uden at slå direkte med hænderne, dvs. kastede. – *et Chor*: en flok. – *Curvender* (af latin: curro, jeg løber): Fattige latinskoleelever, som på bestemte dage løb om i byen og sang sig til almisse ved folks døre. – *Corinther*: indbyggerne i Korinth, det antikke Grækenlands førende havne- og handelsby, siden en af de kristne menigheder, som apostlen Paulus skrev breve til. – *Cabaler*: intriger.
- 90 *en god Product*: en dragt prygl. – *Knolls Vocabularium*: Johann Knolls *Vocabularium Biblicum* (1717 og oftere siden), en glosebog til Det nye Testamente. – *Høkerømmer(s)*: person, der handler med spegesild, klipfisk, lertøj m.v. (oprindelig med hør). – *det danske Academie*: Københavns Universitet. – *de Danskes Kandestøberiske Krig*: hentydning til Holbergs komedie *Den politiske Kandestøber* (1723), hvis hovedperson er kandestøber i Hamborg, men interesserer sig mere for de politiske begivenheder, som han ikke har forstand på. Se specielt 2. akt scene 1. – *næst*: næst efter, bortset fra. – *Casaker*: folkestammer fra det sydlige Rusland, fungerede som ridende soldater. – *Cabnikler*: sydøstralsk befolkningsgruppe af mongolsk oprindelse. – *Pandurer*: en ungarsk fodmilitærs uregelmæssigt organiseret og vild. – *Knebelkarter*: store overskæg. – *bizar*: underligt. – *Subordinationens*: lydighedens. – *Infanterist*: soldat af fodfolket.
- 91 *vor ordentlige Sphære*: vort normale menneskelige niveau. – *ved en ordentlig Følge*: i overensstemmelse med normal fremgangsmåde. – *bildet*: dannet. – *besynderlig*: noget særligt (i positiv forstand). – *Avanturier*: fransk: lykkeriddere.
- 92 *f.E.*: for eksempel. – *Garnison*: garnison, fast militært kvarter.
- 93 *Precautioner*: forholdsregler. – *Diogenes ... Alexander*: Diogenes (403-323), græsk filosof af den såkaldt kyniske skole, der prædikede foragt for verdens nydelser. Siges at have været bosat i en tonde. Blev opsøgt af Alexander den Store (se n.t. s. 88) kort efter dennes tronbestigelse i 336; men da Alexander spurgte, om han kunne opfylde et ønske for Diogenes, svarede denne blot, at A. kunne gå til side og lade være med at skygge for solen. – *Hæng*: hang, tilbøjelighed.
- 94 *Aesopus*: Aisop, græsk fabeldigter fra midten af 6. årh. f.Kr. – *Heraules*: ro-

- mersk sagnhelt, svarende til grækernes Herakles (se n.t. s. 113 om Aleme-
nes Sen). – *Amadis*: helten i en anonym spansk ridderroman, *Amadis de*
Gaula, der kan spores tilbage til det 14. årh. A. er ædel, stærk, modig og
tapper. – *Zopyros*: fornem perser, der 516 f.Kr. hjalp kong Dareios I med
at indtage Babylon ved list. Z. lemlæstede sig selv for at narre babyloner-
ne. – *Scævola*: latin: den kejrhåndede. Tilnavn til romeren Caius Mucius,
der var fange hos etruskerkongen Porsena i år 507 f.Kr. Da Porsena truede
med at brande M. levende, viste denne sit mod ved at strikke højre
hånd ind i ilden og lade den forkulle. Porsena skænkede ham derpå frihe-
den. – *Curtius*: Marcus C., romersk sagnhelt, der 362 f.Kr. skal have kastet
sig i afgrunden for at frelse sin hjemby. – *Aristoteles*: græsk filosof og na-
turforsker (384-322 f.Kr.) – *Scout*: Johannes Duns S. (1265-1308), en-
gelsk skolastisk filosof, medlem af Franciskanerordenen. – *de Guesclin*:
Bertrand du G. (1320-80), marskal af Normandiet, fransk hærfører. –
Cartouche: Louis Dominique C. (1693-1721), fransk roverhavding. – *Col-
bert*: Jean Baptiste C. (1619-83), fransk finansminister under Louis XIV. –
Sejan: Lucius Aelius Sejanus, henrettet 31 e.Kr. Chef for den romerske
prætorianergarde under kejser Tiberius. – *Olum meminisse jovabit*: latin: en-
gang vil minder os fryde. Ufuldstændigt citat fra Vergils heltedigt *Ænei-
den* (29-19 f.Kr.), 1. sang, vers 203.
- 95 *paa den Tyriske Bund*: ind på tysk territorium. – *et Par Rigsdaler*: se n.t. s. 45.
- 96 *tre Milie*: knap 23 km. Angivelsen passer på byen Hitzacker vest for Len-
zen. Rejsen fra Hamborg til Lentzen varede i virkeligheden tre dage,
men Ewald har i selvbiografien trukket dem sammen til én. – *Cajüten*:
kajyitten.
- 97 *overalt*: desuden.
- 98 *Uafseelige*: uoverskuelige. – *stjærtende*: muntert legende. – *Barde*: sanger,
digter. – *Amer(s)*: romersk kærlighedsgud, svarer til grækernes Eros. – *Fly-
men(s)*: græsk gud for bryllup og ægteskab. – *Bacchi*: latinsk genitiv af
Bacchus, den romerske gud for vin (svarende til grækernes Dionysos). –
Cimbrerne(s): nordisk-germansk folkestamme, hjemmehørende i Jylland.
Her dog blot danskerne. – *spivende Barde*: vordende digter (Ewald). – *sto-
re Drik*: store drag. – *Melpomene*: tragediens muse. En af grækernes ni mu-
ser, dvs. gudinder for kunst og videnskab.
- 99 *venskabelig skuffende*: som indgiver behagelige illusioner. – *hilde*: fastholde.
– (Salige) *Fømaal*: forbillede, her Gud. – *mein Herr von Thundern-Trunk*
(tysk klingende): min herre von Tonder-Slurk, typen på en frådser og
fyldebotte, som formodes at være blandt Ewalds læsere. Navnet er lånt
fra Voltaires roman *Candide* (1759), i hvis første kapitel der optræder en
westfalsk baron von Thunder-ten-tronckh. Modsætning til hr. van Wa-
terSous (s. 104).
- 100 *Hals-Potte* (Flaske): 1/2 pot = ca. 1/2 liter. – *Muskateller*: sod og krydret
vin, muskatvin. – *fernten Aar*: Ewald har først skrevet fernten, men siden
tilføjet tallet 16 over linien. – *Tökøyer*: en vin fra egnen omkring Tokay
i Ungarn. – *Madera*: madeira, en hedvin fra Atlanterhavsoen M. – *Syk-*

Fad: et stort vinfad, rummer 1000-1200 liter. – *proh Phoebel*: græsk: ved Phoibes! dvs. Apollon. – *aerohydrogasteriske*, ordret oversat: luft-vand-bugede. Hjemmestrikket adjektiv sammensat af de græske ord aer (luft), hydor (vand) og gaster (bug). – *Lotus foruiststyrte Hustru*: iflg. 1. Mosebog kap. 19 fik den gudfrygtige Lot og hans familie lov til at forlade byen Sodom, som Gud havde besluttet at udslette. Familien måtte ikke se sig tilbage, når den gik ud af byen, men Lots hustru kunne ikke styre sin nysgerrighed og blev som straf forvandlet til en salstøtte. – *dit Hochlandiske Oxehoved*: Et oxehoved er et vinfad, der rummer ca. 250 liter. Hochland betegner distriktet Saint-Macaire ved Bordeaux. – *Mael-Strømmen*: maelstrømmen, hvirvelstrøm i havet. – *Kold-Fyr*: koldbrand. – *Vin brenie*: latin: inertiens kraft, træghedens magt. – *bombogranotympontanandiniske Caspar MaurenBrecher*: Maurenbrecher er en prælende soldat i farce- og anekdoteramlingen *Rolliwagenbischlein* af Jörg Wickram (ca. 1505-60). Adjektivet har Ewald dannet af ordene bombe, granat, tympanon (pauke) og hornsigalet tarantara. – *copulente*: tykke.

- 101 *den Hellige Augustin*: katoisk kirkefader (354-430) og helgen. Forfatter af *Confessiones* (*Bekendelser*), det første værk i den selvbiografiske genre, jf. s. 170. – *crapula ... servo tuo*: latin: en rus påkommer undertiden din tjener. Omtrentligt citat fra *Confessiones*, X. bog kap. 31. – *Pflegma*: flegma, sindsro. – *et vandagtigt Legeme ...* Iflg. den såkaldt humoral-patologiske tradition, der går tilbage til den græske læge Hippokrates (ca. 400 f.Kr.), er verdens fire elementer: ild, vand, luft og jord, knyttet til menneskets fire temperamentet: det kolteriske, det flegmatiske, det sangvinske og det melankolske. – *SextotteBimler*: trætonder, som rummer hver seks pletter = ca. seks liter. – *mit Dilemma*: min dobbeltsætning, mit enten-eller. – *Phlegeton*: iflg. græsk mytologi: en flod i underverdenen med brændende bølger. – *Ege-Knub*: egetræsklods.
- 102 *purus putus Pflegmaticus*: latin: ren og skær flegmanker. – *Krud*: krude. – *simile claudicans*: latin: med en haltende sammenligning. – *uvest*: uden at rose mig selv. – *mine Concepter uskade*: uden at misse fatningen. – *Mayn-Strømmens Brede*: floden Mauns bred. – *tout de bon*: fransk: alvorlig talt. – *quibus ... obrepit*: latin: hvem en rus undertiden påkommer, jf. n.t. s. 101. – *Physiolog*: person med viden om organismens livsfunktioner. – *Oino-kollilog*, ordret oversat: vin-bug-kyndig. Substantiv sammensat af de græske ord oinos (vin), kollia (bug) og logos (tale). – *Kampschatka*: halvø i det østlige Sibirien. – *Autov classicus*: latin: klassisk forfatter.
- 103 *F.E.*: for eksempel. – *Cerebello*: lillehjernen. – *undtagen*: med mindre. – *Fit*: fedt. – *I.Q.E.D.*: forkortelse af *Ita Quod Erat Demonstrandum* (latin): det som skulle bevises. Slutformel i logisk bevisførelse, oprindelig fra den græske matematiker Euklids *Geometriens begyndelsesgrunde*, ca. 300 f.Kr. – *Tintamarre*: larm, forvirring. – *arquebuseers*: arkebuseret, henrettet ved skydning.
- 104 *Umaadelighed*: umådehold. – *myn Heer van WaterSaus* (egentlig Water-Saus, hollandsk): min herre von Vandsøvs. Tænkt afholdsmand blandt

- Ewalds læsere, modsætningen til hr. von Thunders Trunk s. 99 f. – *raisonnere*: tænke, argumentere. – *Knaster*: kanaster, en tobak til lang pipe. – *Christal*: krystal. – *balsamiske*: veltugtende. – *Heltes og Engles Formaal*: heltes og engles forbillede, dvs. Gud. – *et Slags Sød*: en slags frø eller anlæg. – *Schiras*: persisk by, hvis omegn er rig på roser og vin.
- 105 *Schah Sefi*: en persisk fyrste, næppe historisk. Ewald har muligvis lånt navnet fra den tyske forfatter Andreas Gryphius' komedie *Horribilicribrifax* (1663), hvor det forekommer i en replik. – *Brasilier*: brasiliansk tobak. – *Vater-Suppe*: vandsuppe. – *Bratchen* og ... *Sallatchen*: tysk: lille steg og lille salat. Diminutiv-endelsen er nedsettende ment. – *hypechondriske*: præget af indbildt sygdom og uretighed. – *baragoiniske*, egentlig baragoiniske (af fransk baragoin: kaudervælsk): uforståelige. – *Hollah*: halloj. – *recommanderer mig*: anbefaler mig. – *Leddiker*: aflukker, gemmesteder. – *Homer*: græsk digter fra det 8. årh. f.Kr. Antages at være ophavsmand til *Iliaden* og *Odyseen*.
- 106 *Clariss Lovelace: Clarissa, or the History of a Young Lady* er en roman fra 1748 af Samuel Richardson (1698-1761). Lovelace er romanens mandlige skurk, der bla. voldtager hovedpersonen Clarissa for siden at angre og tilbyde hende ægteskab. – *toe*: vask. – *vort store Mynster*: vort store monster, dvs. Jesus. – *determinert*: afgjort. – *cholenske*: kolerske, ildfulde. – (torre og heede) *Complexion*: sammensætning, her legemsbeskaffenhed, jf. n.t. s. 101 om et vandagtigt Legeme. – *Kilder*: kildren, lystfølelse. – *epanchement*: fransk: udgydelse.
- 107 *vant vænnet* – *mærke*: bemærke.
- 108 *Paragraph*: afsnit. – *Hypechondrien*: se n.t. s. 105. – *underligge, under*: ligge under for, lide under.
- 109 *skjerte*: lege muntert. – *Skrinter*: skrænter. – *en underdyrisk Maade*: en måde, som ligger under dyrenes niveau. – *Vin de Rhone*: fransk: vin fra Rhône-dalen. – *Burgunder*: bourgogne. – *silfortædelig*: oprigtig talt.
- 110 *Rhabarbera*: rødbær. – *Decoctum*: dekokt, afkog. – *Sott*: slags. – *Genever*: hollandsk ernebærbrændevin. – *fire Skilling*: fast udtryk for næsten ingen penge. En skilling var 1/96 af en rigsdaler, jf. n.t. s. 45. – *forelskt som en Rotte*: del af talemåden så forlebet som en rotte i en gammel ost, der bla. bruges af Holberg i *Den politiske Kandestøber*, 5. akt scene 8, og i *Jean de France*, 4. akt scene 1. – *Ørterne*: ørene, ører. – *Tracasserier*: bryderier.
- 111 *Und der Oberste Trumpf*... : tysk: Og oberst Trumpf sad højt i den elastiske lenestol./ Tænkte på sine ungdomssynder osv. Uenøjagtigt citat fra F.W. Zachariæ (1726-77) skæmtsomme helledigt *Der Phaeton (Poetische Schiften*, 1767, I s. 228). Desuden påvirket af Davids salme nr. 25 vers 7: Mine ungdomssynder og overtrædelser kommer du ikke i hu. – *pp*: forkortelse af praeter plura (latin): med mere, osv. – *Hebe*: datter af de græske guder Zeus og Hera, selv gudinde for den evige ungdom. Har til opgave at skænke nektar (se ndf.) for Olympens guder. – *Juliane*: formentlig et navneskjul for Hedevig Roers, en søsterdatter til Ewalds værtinde i Rungsted kro, Katrine Jacobsen. Hedevig var ca. 35 år gan-

mel, da Ewald i 1775 fattede planen om at gifte sig med hende, jf. s. 181. (Et alternativt tydningsforslag gives i Louis E. Grandjean: *Johannes Ewald og Birthe i Rungsted*, 1961). – *Nectar*: den saft, som de græske guder levede af, og som sikrede dem udødelighed. – *det gionde godt*: citat fra Holbergs komedie *Jeppé paa Bjerget* (1723), 1. akt scene 6, hvor Jeppé udbrøder således efter at have drukket en snaps. – *Alas poor Yorrick!*: engelsk: Ak, stakkels Yorrick; citat fra Shakespeares tragedie *Hamlet* (1603), 5. akt scene 1, hvor hovedpersonen finder kraniet af sin barndoms ven, hoffets næligerer nar, og udbrøder således i klage. Yorrick er også en person hos Laurence Sterne, jf. n.t. s. 123.

- 112 *lykkeligere, end den Persiske Monark*: hentydning til den romerske digter Horats (65-8 f.Kr.), der i en af sine odes skriver: *Persarum vigui rege beator*, Jeg var lykkeligere ved livet end persernes konge (*Carminum III, 9*). – *Sapphir*: safir, blå ædelsten. – *Zephyrer*: græsk: vestenvinde. – *mit Arendse(s)*: Arendse Huulegaard (1743-94), se s. 163. – *Semele*: en prinsesse fra Theben, som Zeus forelskede sig i. De fik sønnen Dionysos (latin: Bacchus), vinguden. – *Phoebus*: Phoibos Apollon, søn af Zeus og Leto. Gud for bla. sol og sommer. – *dølge*: skjule. – *Sancho Pansa*: Don Quijotes følgesvend og væbner, jf. n.t. s. 79. – (mit store) *Myster*: myster, forbillede, her Don Quijote.
- 113 *Pinsel*: pensel. – *Alcmenes Søn ... den Lemnæiske Slange*: Zeus og den mykenske prinsesse Alcmene avlede helten Herakles (latin: Hercules), som af Mykenes senere konge fik pålagt tolv eventyrlige prøver. En af disse var et dræbe den lemnæiske hydra, som var et nihovedet slangeuhyr. – *Blut sind TrauerBühnen*: tysk: blod- og sorgescener. Hentydning til datidens bloddryppende sorgespil – *Clutunstaridosarchidiske Lignelse*: dvs. sammenligningen mellem den lemnæiske slange og vinflasken. Det hjemmelavede adjektiv synes sammensat af de latinske ord *clarus* (bagdel) og *instar* (sidedestykke) samt de græske *eidos* (skikkelse) og *sarx* (kød). Vigtigere er imidlertid, at Ewald nok har lånt ordet fra den romerske dramtiker Plautus' (ca. 250-184) komedie *Miles gloriosus*, hvor hovedpersonen, den storpralende soldat Pyrgopolinices, opfinder en feltherre ved navn Clutunstaridosarchides (1. akt). Ordet skulle da snarest betyde pralende, hovmodig – eller simpelt hen skrupskør. – *Mester Gotskalk*: boddejen (mestermanden) i datidens København hed Gotskalk Mühlhausen. Han henrettede bla. greverne Struensee og Brandt i 1772. – *Martyrolog*: en lærd, der beskæftiger sig med de kristne martyrs liv og død. – *Judas*: den discipel, som forræde Jesus ved et kys.
- 114 *Tobhy* og ... *Trim*: personer i romanen *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (1760-67) af Laurence Sterne (1713-68). Sætningen som helhed betyder, at Ewald vil læse et par kapitler i romanen. – *overalt ingen Materie*: frem for alt intet stof.
- 115 *Ritmester*: kaptajn i rytteriet – *Turenne*: Henri d'Auvergne, Vicomte de T. (1611-75), marskal af Frankrig og berømt som hærfører. – *hundrede*

- Ducater*: ca. 200 rigsdaler, jf. n.t. s. 45. En dukat var en guldmønt af meget fint guld. – *Execution*: udførelse (af straf). – *bravoure*: fransk: tappehed. – *habilité*: fransk: dygtighed. – *skjønsmende*: taknemmelige.
- 116 *Herr Quæstionarius* (af latin *quaestio* = spørgsmål): hr. Spørgejörgen – *trænge til mig*, også: trænges omkring mig.
- 117 *paa Østerrigernes Bekæstning*: se n.t. s. 80 om Kongen af Preussens Bedrøftet. – *Afbræk*: skade. – *Udenlærker*: uvæsentligheder, biomstændigheder. – *Forødere*: ødelænde. – *Fordeelbringende Jøder*: jødiske ågerkarle.
- 118 *Kopperne*: sygdommen kopper var almindelig på Ewalds tid. Overlevende havde varige ar efter sygdommen, de såkaldte kopar. – *et Derslag*: en si. – *finned*: filipenset. – *Taille*: fransk: talje. – *Ræddike*: en rodfrugt i slægt med radisen.
- 119 *de Berlingske Tidender*: Kiøbenhavnse Danske Post-Tidender, grundlagt 1749 af E.H. Berling (1708–50); forløberen for vorre dages Berlingske Tidende. – *Bataille*: fransk: slag. – *blessered*: såret. – *Standart*: rytterfane. – *Comet*: yngste officer ved en rytterskadron. – *for ved*: foran. – *Hesquadron*: afdeling af rytteriet. – *Permission*: orlov. – *Lorbær*: laurbær. – *Ljæmmerkerne af Commendantens Frue*: kommandantfruens smykker. – *Petz tausend!*: tysk: død og kritte!
- 120 *erindre Dens Velgaaende*: drikke Dens skål. – *Calif*: muhammedanernes gejstlige og verdslige overhoved. Kilden til Ewalds anekdote er D.D. Cardonnes værk *Mélange de littérature orientale*, Paris 1770, I, 195. – *beherberge*: huse. – *Mahometi Forbud*: Muhammeds lære forbyder nydelser af vin. – *(Vun)Mandat*: befaling, her forbud. – *Al-Maumi*: skal være Mahdi, den tredje kalif af Abbassidernes dynasti; levede i det 8. årh. – *Potentat*: fyrste.
- 121 *Dulcinea*: navnet på Don Quijotes elskede, jf. n.t. s. 79. – *ved Cupido*: ved Amor (den romerske elskovsgud). – *Vink*: blik. – *Gratieme*: romernes tre gudinder for ungdom og ynde. – *vittig*: intelligent. – *satt*: moden. – *Snørle*: livstrykke af stift lærred, afstivet med fiskeben, som snøredes om kvadens tæje for at gøre den smallere. – *forslaae din Kummer*: fordrive din sorg. – *og nu har en anden lænde*: Arendse giftede sig i 1764 med horkræmmeren Rasmus Riber i København. – *fontænes*: torres ud. – *forsmerret*: forvundet.
- 122 [*vignet af et dødningshoved*]: reproduceret efter Ewalds manuskript. – *neppe to Aar siden ...*: Arendses besøg hos Ewald har sandsynligvis fundet sted i sommeren 1773, koert efter at han var flyttet til Rungsted. Hun havde familie i nærheden. – *skinnede*: skinnede svagt. – *Arria*: romerinde, gift med Caesina Pœtus, der for sin deltagelse i et komplot mod kejser Claudius blev domt til døden i år 42. Pœtus, der selv ønskede at støde dolken i sit bryst, turde alligevel ikke. Da tog Arria dolken, stødte den i sit eget hjerte og rakte den tilbage til Pœtus med de ord, som Ewald citerer. – *Clementina(s)*: heltinden i romanen *Sir Charles Grandison* (1753–54) af Samuel Richardson (1689–1761).
- 123 *Yonik*: Yorick er en person i Laurence Sternes roman *The Life and Opin-*

- ions of *Tristram Shandy, Gentleman* (1760-67) og desuden hovedpersonen i samme forfatters roman *A Sentimental Journey through France and Italy, by Mr. Yorick* (1768), jf. n.t. s. 111. – *Garonne*: flod i det sydvestlige Frankrig. Sæmningen som helhed refererer til 7. bog af *Tristram Shandy*, hvor Tristram (ikke Yorick) flygter for døden til Garonnes bredder. – *mordiske*: morderiske. – *Har jeg ikke mit Udkomme paa meer, end et Aar?*: Har jeg ikke haft mit udkomme i mere end et år? – *St.* (Rector Licht): salig; rektor Licht døde 1764. – *den lange Gade*: Lange Strasse i Slesvig. – *en middelaldrende Regimentskorteermester-Fru*: en middelaldrende regimentskvartermesterfrue. – *Enter-Hager*: entrehager, redskaber til entring af et fremmed skib. – *bilder*: danser.
- 124 *Platoniker*: tilhænger af den græske filosof Platon (427-343 f.Kr.). Platonisk kærlighed bruges som betegnelse for åndelig elskov. – *for* (Christi Fødsel): føt. – *Halv-Ermer*: ærmer af fint læred, som kun dækkede underarmene. – *Kalve-Kryds*: kalvekros, et kruset skjortebryst. – *uførendt*: ufravendt, suft.
- 125 *spille min Roman*: spillede rollen i den tænkte kærlighedsroman. – *Paille*: fransk: strågul. – *føvekom mig*: kom mig i møde. – *sarkophagiske*: kødædende. – *fregnet*: fregnet. – *Cramer*: Peter C. (1697-1777), præst ved domkirken i Slesvig. – *Tynder*: tønder, tændstof. – *hvilket jeg dog ikke erindrer*: men det kan jeg ikke huske (nemlig om han dengang mente at elske den fregnede jomfru).
- 126 *Drivefjære*: drivfjeder. – *je ne sai quoi* (nufransk: je ne sais quoi): jeg ved ej hvad. Udtrykket bruges hyppigt af den franske dramatiker Pierre Corneille (1606-84) i forbindelse med vågnende kærlighed. I det 17. og 18. årh. endvidere almindelig brugt som betegnelse for et kunstværks uforklarlige skønhedsværdi. – *Vinetti*: Nicolas Venette (1633-98), fransk læge, forfatter til det pseudonyme, dristige værk *Tableau de l'amour*, 1686. – *Aretin*: Pietro Aretino (1492-1556), italiensk forfatter, bl.a. af de pornografiske *Ragionamenti* (*Hietaresamtaler*), 1534-36. – *Nuditeter(ne)*: maleriske fremstillinger af menneskelegemets nøgne partier.
- 127 *incompatible*: fransk: uforenelig. – *Distinction*: udmærkelse. – *affectere*: føregive.
- 128 *Rullefs*: rolle. – *Neyende*: nejen, kniks. – *føtte større Anslag*: nære større planer eller ambitioner.
- 129 *pland*: rent ud sagt. – *maletes i Hans ned*: kom i totterne på. – *for mig*: for toig.
- 130 *min ældste Broder*: se n.t. s. 77. – *to andre unge Studenter*: brødrene Holger (1740-78) og Thomas Haulegaard (1742-1800), Arendses fætre. – *Poin d'honneur*: fransk: æressag. – *holde Lyset for alle de andre*: være skive for de andres spot og drillerier. – (tage mig for) *fuld*: et fuldgyledigt medlem af kredsen. – *hans Kaarde*: se n.t. s. 77. – *Contsbemaler*: meclogerende.
- 131 *den fromme Magdelone*: heltinden i en folkebog (anonym underholdningsroman med rødder i middelalderen), *Den skønne Magelona og Riddet Peder med Søvnaglerne*. Hun er både smuk og from, men Ewald sigter

- måske til, at hun for at gøre sig ukendelig ifører sig en gammel særk og smører sit ansigt med jord og spyt. – *den aumaniske Sybille* (egentlig Sibylle): spåkvinde fra 6. årh. f.Kr.; levede i underjordiske huler ved byen Cumae i Italien og blev så gammel, at til sidst kun hendes stemme var tilbage. – *Hexen af Endor*: iflg. 1. Samuelsbog kap. 28 en troldkvinde, som Saul opsøgte for sin sidste kamp mod filistærene.
- 132 *Médusa*: græsk fabelvæsen, hvis ansigt var så forfærdeligt, at alle der så det, forstenedes af rædsel. – *refrognés* (egentlig renfrognés, fransk): gnavne, vrangtne. – *gabede*: gloede. – *xantippske*: ærre; adjektiv dannet af navnet Xantippe, den græske filosof Sokrates' (469-399 f.Kr.) hustru.
- 133 *en Broderdatter af min Vært*: Dotthe Arendse Huulegaard (1736-64), en kusine til Ewalds egen Arendse. – *lidelig*: takkelig, pæn. – *formeede*: formodede. – *sødtfløende*: sødt hviskende, indsmigrende. – *nymodige Sætter*: nymodens hovedpynt.
- 134 *Approcher*: tilnærmelser. – *Syllogismer*: logiske slutningskæder (f. n.t. s. 153 om *Propositio Maior*). – *Testimonier*: vidnesbyrd. – *Ode over Indføds-Retten*: i 1776 udstedtes en lov om, at embeder i det danske rige med få undtagelser var forbeholdt indfødte, dvs. danskere, nordmænd og hollænderne. Ewalds hyldestdigt til loven blev udarbejdet 1776-77, men først offentliggjort i 1778. – *Herr Professor Gottscheds Regler*: Johan Christoph Gottsched (1700-66), professor i Leipzig. Forkæmper for en rationalistisk og strengt regelbunden æstetik. Frem til ca. 1740 den tyske oplysnings litterære førerskikkelse. – *Troper og Figurer*: overførte udtryk (billedsprog) og retoriske ordstillingsfigurer (fx klangfigurer, gentagelser, modsætninger).
- 135 *krydder*: kryddret. – *Prude*: tysk: snerpet fruentimmer. – *Metaphorer, Synocholocher og Metonymier*: overførte udtryk, underforståelser og navneombbytninger (tre slags troper). – *Prude* = Prude, se ovf. – *slipsappiske*: afvisende. Ewald har dannet adjektivet over navnet på en ærrig og hyklerisk kammerjomfru, Mrs. Slipslop, i Henry Fieldings (1707-54) roman *Joseph Andrews*, 1742. – *korvalls plantede*: anbragt overkors. – *Karthon*: kartotve, en kort kanon. – *som Tobie Engel fordrum fordrev Asmodæus*: iflg. den apokryfe Tobits bog i Det gamle Testamente fordrev Tobias efter et råd af englen Rafael den onde ånd Asmodæus med røgen fra brændt fiskelever og -hjerter. Lugten fik Asmodæus til at flygte fra Ekbatana i Persien til Øvre Ægypten.
- 136 *Alexander(s)*: Alexander den Store, se n.t. s. 88. – *Carl den Tolvte(s)*: (1682-1718), konge af Sverige fra 1697. Krigsgal fantast, hvis person blev genstand for megen, især svensk-national heltedyrkelse. – *Die schone Magdelone*: se n.t. s. 131. – *SchattenSpiel an der Wand*: tysk: skyggespil på væggen, er i datiden yndet form for silhouet-dukketeater. – *en Maintenon*: Françoise de M. (1635-1719) var Louis XIV af Frankrigs elskerinde og fra 1684 hans hustru. Kendt for sin bigotte fromhed. – *Lucretia*: en romerinde, som iflg. sagnet blev voldtaget af kongesønnen Sextus Tarquinius (509 f.Kr.). Ls ægtemand var villig til at affinde sig med det ske-

- te, men selv følte hun sin ære så krænket, at hun begik selvmord. – *Phryne*: græsk hetære fra det 4. årh. f.Kr., berømt for sin store skønhed. For den formue, hun tjente ved sit erhverv, rejste hun en statue af sig selv. – *Spidsbiterie*: bedrageri.
- 137 *Lasteret*: lasten. – *Maximer*: grundsætninger, leveregler.
- 138 *Fotrydelse*: argrelse. – *den ældste Jomfrue H****: Arendse Huulegaard. – *Raphaël(s)*: Raffaello Sanzi (1483-1520), italiensk maler og arkitekt, især berømt for sine madonnabilleder. – *Petrarch(s)*: Francesco Petrarca (1304-74), italiensk digter, især berømt for sine kærlighedsdigte til Laura.
- 139 *Marter*: pine. – *førekømmet*: kommet i forkøbet, dvs. forhindret.
- 140 *leder*: afleder.
- 141 *Indostan*: Hindustan, det nordøstindiske stetteiland omkring floderne Ganges og Jumna.
- 142 *diverterede*: morede. – *betraf*: angik.
- 143 *Iver for Muserne*: studere lyst (jf. nt. s. 98 om Melpomene).
- 145 *Piquet*: (fransk, militært): piketvagt, en beredskabsvagt opstillet bag feltvægten. – *atrapered mig*: grebet mig selv. – *Recommandation*: fransk: anbefaling.
- 146 *Alt eller Prignitzer*: Altmark eller Prignitz. Dele af kongeriget Preussen. Altmark ligger vest for Berlin (i dag i det vestligste DDR), Prignitz ligger nord for Altmark. – *Mark Brandenburg*: markgrevskaber Brandenburg, det preussiske monarkis stamland. – *rare*: sjældne. – *den Stendelske ReiterPlads*: henrettelsespladsen i Altmarks hovedstad Stendal. – *Steyle*: støjler, pæle på hvilke vandrediggende hjul var anbragt. Ind i hjulenes eger flettede man de dømtes radbrækkede kroppe, somme tider mens de endnu var levende.
- 147 *den Tillyske Belejring*: I 1631 (under Trediveårskrigen) belejrede og indtog den katolske hærfører Tilly (1559-1632) Magdeburg. 30.000 af byens 36.000 indbyggere blev dræbt, og plyndringerne var forfærdelige. Af bygningerne blev kun domkirken og Liebfrauen-klostret skånet. – *de 200 Jomfruer*: Under plyndringerne blev mange kvinder voldtaget. Nogle valgte dog at begå selvmord for at undgå denne skændsel, heriblandt 20 (ikke 200) jomfruer, som styrtede sig i Elben. – *Estafette*: fransk: stafet, ilbud. – *Croesi Røgdomme*: Kroisos eller Krösos var konge i Lydien i Lilleasten 560-545 f.Kr. og samlede sig sagnagtigt store skatte. – *fåtvigert* (af fransk: fatigué): træt. – *Det var ... intet mindre end mit Forsæt*: intet så mig fjernere end ...
- 148 *har sin Hensigt til*: angår.
- 149 *Quod tibi ... fereris*: latin: Hvad du ikke ønsker der skal ske dig, bør du ikke selv gøre mod nogen; Tobits bog kap. 4 vers 15 (i den latinske Vulgata dog vers 16). – *positiv* (Lov): fastsat, eksisterende.
- 150 *Luthers Catechismus*: Martin Luthers Lille Katekismus, dvs. lærebog i kristendommens grundsætninger (1529), tjente i den danske børneskole som en af de vigtigste lærebøger helt ind i det 20. årh. – *to Sacramenter*.

Hlg. protestantisk opfattelse er der kun to sakramenter eller hellige handlinger: dåb og nadvor. Hlg. katolsk opfattelse er der syv. – *Men sæt den Fald*: men forudsæt det tilfælde. – *Orthodoxer*: retrocende, her protestanter. – *syncretistisk*: som vil forbinde to divergerende opfattelser, specielt religioner.

- 151 *den Augsburgske Confession*: den protestantiske trosbekendelse, forfattet af Philip Melancthon (1497-1560) og forelagt på rigsdagen i Augsburg 1530. Her blev den dog forkastet af et katolsk flertal. – *Doch! wo gerathe ich hin?*: tysk: Men hvor kommer jeg hen? Citat fra G.W. Rabeners (1714-71) satire *Von der wahren Beschaffenheit eines vernünftigen Bürgers* (Satiren, 1764, I s. 70).
- 152 *den Spartaanske Republik*: Militærstaten Sparta på Peloponnes fik i det 8. årh. f.Kr. en forfatning, iflg. hvilken al jord var statens ejendom og alle frue mænd havde pligt til at tjene staten som krigere. Der herskede streng (spartaansk) disciplin, også blandt børnene, som blev opdraget under offentlig tilsyn. – *de Pensylvaniske Indbyggere*: kvækerne, et kristent trossamfund uden formuleret trosbekendelse, men med antipati mod privat ejendomsret og militær. Samfundet grundlagdes 1650 i England, men pga. forfølgelser emigrerede talrige kvækere til Nordamerika, hvor de fik et fristed i kolonien Pennsylvania, grundlagt 1681 af deres leder William Penn. – *lagttaget*, her: hensyn.
- 153 *Axioma*: græsk: påstand, grundsetning som ikke behøver bevis – *eludere*: bortforklare, omgå. – *Propositio Maior*: latin: overordnet sætning eller første præmis i en logisk slutningskæde (syllogisme). – *atque ita ergo*: latin: men altså således; udtryk som betegner, at man tilføjer en undersætning (propositio minor) eller anden præmis til propositio maior. – *det syvende Bud*: Du må ikke stjele, jf. 2. Mosebog kap. 20. – *Harpax*: sendebud i komedien *Pseudolis* af den romerske dramatiker Plautus (ca. 250-184 f. Kr.). Narres i handlingens løb, ikke for penge, men for en pige. Ewald har snarere tænkt på Harpagon, titelpersonen i Molières (1622-73) komedie *Den Gernge*, der netop jamrer over et stjålet pengeskrin (4. akt scene 7).
- 154 *For-Maur*: værn. – *dehant*: forsigtig. – *Conservation*: fransk: bevarelse, opretholdelse. – *føjtene*: tjene (ved arbejde).